

Przedmowa

Największe wydarzenie w historii powojennych Niemiec dokonało się przed ćwierćwieczem i było jedną z najistotniejszych cezur w historii Europy ostatnich 70 lat. Rok 1990 przyniósł ponowne zjednoczenie Niemiec, które z jednej strony stanowiło wyzwanie dla całego Starego Kontynentu, z drugiej zaś odmieniło życie polityczne, gospodarcze i społeczne narodu niemieckiego. Przez ponad 40 lat dwa państwa niemieckie dzieliły nie tylko strzeżone najbardziej na świecie granice, lecz także różne systemy polityczne i instytucjonalno-prawne: Niemiecka Republika Demokratyczna stanowiła część obozu komunistycznego, nad którym kontrolę sprawował Związek Radziecki, z kolei Republika Federalna Niemiec znajdowała się w strefie wpływów mocarstw zachodnioeuropejskich.

Pod koniec lat 80. XX wieku doszło jednak do zmian, które spowodowały dalece posunięte przeobrażenie europejskiej sceny politycznej. Po tym, jak w 1985 roku władzę w ZSRR przejął Michaił Gorbaczow, wprowadzone zostały istotne reformy: dająca początek jawności życia politycznego *glasnost* oraz torująca drogę ku przeobrażeniu systemu socjalistycznego *perestrojka*. Oznaki zmian nasiliły się po katastrofie w Czarnobylu w 1986 roku, która niekorzystnie odbiła się na procesie wdrażania reform i naraziła na szwank międzynarodowy prestiż mocarstwa, tym bardziej, że jego sytuacja ekonomiczna stawała się coraz trudniejsza. W niedługim czasie w całym bloku sowieckim zaczęły dochodzić do głosu tłumione wcześniej problemy społeczne i narodowościowe, które pogłębiały proces erozji komunizmu. Jego początek miał miejsce w Polsce, która jako pierwsza dostrzegła szansę w osłabieniu nacisku ze strony Kremla. W kolejnych miesiącach demokratycznych zmian nie dało się już powstrzymać, a przykład z Polski wzięły także inne narody zza Żelaznej Kurtyny.

Fundamentalne przemiany nie ominęły również NRD, dla istnienia której kluczową rolę odgrywał zimnowojenny konflikt toczący się na linii Waszyngton–Moskwa. Jesień 1989 roku i nierozzerwalnie związana z nią pokojowa rewolucja doprowadziły do nasilenia żądań przeprowadzenia reform i demokratyzacji życia w państwie wschodnioniemieckim, a w konsekwencji do upadku muru berlińskiego i zakończenia okresu dwupaństwowości.

9 listopada 1989 roku przyniósł czas niezmiernie intensywnych prac przygotowujących oba państwa niemieckie do zjednoczenia, których zwieńczeniem było podpisanie 12 września 1990 roku w stolicy Związku Radzieckiego „Traktatu o ostatecznej regulacji w odniesieniu do Niemiec”, umożliwiającego dokonanie faktycznego zjednoczenia w dniu 3 października 1990 roku.

Ów dzień, w którym – jak powiedział były kanclerz Willy Brandt, „w Europie zrasta się to, co do siebie należy” – przyniósł z jednej strony zakończenie podziału kontynentu europejskiego, z drugiej zaś zainicjował nowy rozdział w historii Niemiec. Zjednoczona Republika Federalna zaczęła odgrywać odmienną rolę w stosunkach międzynarodowych. Wiele państw obawiało się silnych Niemiec, postrzeganych jako mocarstwo w sercu Starego Kontynentu, nie brakowało również oczekiwań związanych z niemieckim zaangażowaniem w proces integracji kontynentu i wzrastania znaczenia więzi europejskich. Wprawdzie próby reform w ramach Wspólnot Europejskich zostały podjęte jeszcze w latach 80. XX stulecia, jednak prawdziwa rewolucja w polityce europejskiej miała nadejść dopiero w pierwszej połowie lat 90. wraz z powołaniem do życia Unii Europejskiej – organizacji całkowicie nowego typu, o niespotykanym dotąd charakterze i kompetencjach. Jednym z najważniejszych architektów tej nowej wspólnoty stała się właśnie Republika Federalna Niemiec, od początku angażująca się w projekt integracyjny.

Dzisiejsza perspektywa pokazuje, że zarówno twórcy pierwszych Wspólnot Europejskich z połowy XX stulecia, jak i kontynuatorzy ich dzieła w ostatniej dekadzie wieku, byli wizjonerami. Stwierdzenie, iż bez zaangażowania polityków niemieckich (przede wszystkim kanclerza Helmuta Kohla i ministra spraw zagranicznych Hansa-Dietricha Genschera, a także ich następców) integracja europejska nie odniosłaby sukcesu, wydaje się nie być przesadzone.

Dzisiaj, kiedy od zjednoczenia Niemiec minęło już ponad 25 lat, warto pokusić się o dokonanie swoistego bilansu, tym bardziej, że ostatnie ćwierćwiecze na kontynencie europejskim obfitowało w ważne przemiany: rozpadały się wielkie mocarstwa, zmieniały sojusze, powstawały nowe organizacje oraz organizmy państwowe. Jak bardzo zmieniła się Republika Federalna od momentu zjednoczenia? Przed jakimi problemami stawała niemiecka polityka, gospodarka i społeczeństwo? Jakim wyzwaniom będzie musiała sprostać w najbliższych latach?

Na te pytania starają się odpowiedzieć badacze z wiodących ośrodków naukowych w Polsce, którzy w ramach niniejszej monografii przedstawiają wyniki swoich dociekań. Prezentowane w książce artykuły stanowią

analizę ostatniego ćwierćwiecza w niemieckiej polityce, gospodarce i kulturze, zaś ich lektura pozwala zrozumieć zawiłą i wielofunkcyjną rolę Niemiec w XXI wieku. Wnioski autorów prowadzą do wspólnej konkluzji: przełom lat 1989/1990 przyniósł Niemcom olbrzymi sukces polityczny, choć koszty zjednoczenia w ich ekonomicznym i społecznym wymiarze zdecydowanie przewyższyły wcześniejsze prognozy, natomiast wyzwania, przed jakimi stoi obecna Republika Federalna – tak w sferze polityki wewnętrznej, zagranicznej, energetycznej czy kulturowej – powodują, iż nasi sąsiedzi zza Odry stale znajdują się w centrum zainteresowania całego świata.

Publikacja, którą oddajemy do rąk Czytelników, jest czwartą z cyklu monografii wieloautorskich przygotowywanych przez Katedrę Badań Niemcoznawczych Uniwersytetu Łódzkiego. Mamy nadzieję, że stanie się ona zarówno źródłem wiedzy na temat jednego z najważniejszych partnerów Polski, jak i inspiracją do prowadzenia dalszych badań i stawiania pytań o przyszłość Niemiec i całego kontynentu europejskiego.

Teksty składające się na niniejszą monografię złożone zostały do druku w lipcu 2016 roku i nie były aktualizowane w późniejszym czasie.

W tym miejscu chcielibyśmy podziękować autorom wszystkich artykułów, których zaangażowanie i wysiłek twórczy złożyły się na niniejszą publikację, stanowiącą w naszej ocenie przyczynek do interdyscyplinarnej i wielowątkowej dyskusji nad znaczeniem RFN w stosunkach międzynarodowych.

Łódź, sierpień 2017 roku

Joanna Ciesielska-Klikowska
Ernest Kuczyński